

Wycieczka II – LASEK MOGILSKI

Cystersi i Opactwo oo. Cystersów w Mogile

Cystersi, Sacer Ordo Cisterciensis, to zakon mniszy założony 1098 we Francji przez św. Roberta z Molesmes, który dążąc do odnowy życia klasztornego w duchu pierwotnej reguły św. Benedykta, opuścił wraz z grupą uczniów opactwo benedyktyńskie w Molesmes i w miejscowości Citeaux (łac. Cistercium) koło Dijon utworzył nowy klasztor, podniesiony następnie do rangi opactwa. Cystersów obowiązywała surowa asceza, wprowadzili proste pożywienie, znacznie uprościli liturgię, odrzucając zmiany wprowadzone w opactwie Cluny, a także zrezygnowali z wszelkich beneficjów, czynszów i monopolii feudalnych, podejmując pracę na roli, będącą od tej pory głównym źródłem ich utrzymania. Cystersi prowadzą życie wspólnotowe, wspólnie też przeżywają liturgię. Poniechali i zniesli wiele drugorzędnych praktyk religijnych, litanii, modlitw i procesji. Zgodnie ze swoim hasłem – „módl się i pracuj” – praktykują ubóstwo i pracę, także pracę fizyczną, co jest charakterystycznym rysem życia cysterskiego. Praca fizyczna stała się częścią ich codziennego obowiązku. Przyjęto zasadę: „Regula co do joty”, ubóstwo i prostota. Cystersi w swoim ustawodawstwie i działalności zrezygnowali z poddanych, a także płatnych robotników. Dla utrzymania własnymi siłami i środkami dużej wspólnoty, powołali i włączyli do zakonu braci laików, tzw. konwersów. Sami pracując w dużych gospodarstwach rolnych szerzyli i krzewili kulturę rolniczą wśród otaczającej ludności. Zakładali winnice, stawy rybne, budowali browary, młyny, tkalnie. Swoje klasztory budowali najczęściej z dala od ludzkich siedzib, wśród lasów, nad rzekami. Utrzymywali się z pracy własnych rąk, rezygnując z wystawnego sposobu życia i wszelkiego zbytecznego bogactwa. W myśl reguły cysterskiej każde opactwo było jednostką całkowicie samowystarczalną. Klasztor posiadał w swych włościach wszystko, co było potrzebne do funkcjonowania wspólnoty, a nadwyżki własnej produkcji sprzedawał w bliższej i dalszej okolicy. Opaci z wszystkich klasztorów byli ze sobą w stałym kontakcie – co roku zjeżdżali się na zjazdy zwane kapitulami. Tą drogą wszelkie innowacje i wynalazki rozpowszechniały się w całym zakonie. Bardzo szybko doszło do rozkwitu zakonu; w 1134 r. cystersi posiadali ponad 70 opactw, w 1153 r. już 345, a pod koniec XIII w. prawie 700. Około 1120 r. powstało pierwsze żeńskie opactwo cysterek (do Polski sprowadzone zostały w 1203 r. i osadzone w Trzebnicy). W połowie XII w. klasztory cysterskie rozprzestrzeniły się na większość krajów Europy, także Polskę, gdzie do końca XIII w. zostało założonych ok. 25 bogato uposażonych klasztorów (m.in. w: Brzeźnicy-Jędrzejowie, Sulejowie, Wąchocku, Koprzywnicy, Mogile, Łeknie, Łądzie, Lubiązu, Henrykowie, Kolbaczu, Oliwie). Decyzja sprowadzenia cystersów była podyktowana troską o rozwój gospodarczy kraju. Cena ich sprowadzenia była wysoka, bo książęta nadawali im duże kompleksy ziemi wraz z wsiami, prawa połowu ryb, prawa do ściągania dziesięciny z cła itd. Jednak korzyści były bardzo szybko widoczne. Cystersi odegrali bardzo ważną rolę ewangelizacyjną i kulturotwórczą w okresie kształtowania się

polskiego narodu. W czasie rozbiorów polska prowincja cystersów przestała istnieć, jednak przetrwały pojedyncze opactwa i klasztory. W 1953 r. wznowiono prowincję polską i rozpoczęto proces rewindykacji placówek.

Polskim błogosławionym ze zgromadzenia cystersów jest Wincenty Kadłubek (1150-1223) – autor „Kroniki polskiej”, który zrzekł się godności biskupiej i do śmierci mieszkał jako mnich cysterski w opactwie w Jędrzejowie.

Pierwotne dążenie do ubóstwa wpłynęło również na pewien ascetyzm wczesnej sztuki cystersów, np. wyrzekli się dzwonów (stąd kościoły bez wież), kolorowych witraży, rzeźb, sprzętu liturgicznego i wyposażenia liturgicznego ze szlachetnych metali, pierwotnie ściany kościołów były malowane na biało i pozbawione były ozdób. Cystersi, jako jedni z pierwszych w Europie, zastosowali w swej architekturze elementy wczesnogotyckie, m.in. sklepienie krzyżowo-żebrowe oraz ostrołukowe arkady.

W 1222 r. biskup krakowski Iwo Odrowąż sprowadził Cystersów ze Śląska do Mogiły. Wzniesli oni kościół i klasztor w stylu romańsko-gotyckim. Fasada i nawy świątyni były przebudowywane wielokrotnie w ciągu wieków.

Umieszczony w kościele Wizerunek Chrystusa Ukrzyżowanego w krótkim czasie zastąpił wieloma taskami. Wizja Zbawiciela ukoronowanego cierniem, wyniszczonego cierpieniem i udrękami męki, ukazanego ludziom jako wzór do naśladowania w scenie „Ecce Homo”, ogarnia duchowość i sztukę XIV wieku. Chrystus cierpiący na krzyżu uzyskuje w XIV stuleciu pełną supremację, zarówno w ikonografii, jak i w duchowym życiu wiernych. Nie da się uściślić początków figury i początków jej publicznego, pozaklasztorowego kultu. Niejednolity styl i brak przekazów piśmiennych utrudniają ocenę. Dramatyczne wydarzenia połowy XIV w., skłaniałyby do związania metryki Ukrzyżowanego Jezusa z osobą króla Kazimierza Wielkiego lub ze straszliwą zarazą dzumy. Kazimierz Wielki w historii opactwa może uchodzić za drugiego fundatora. Wykończył kościół, rozbudował klasztor za opata Jana (1333-1356), zabezpieczył przyszłość licznymi przywilejami i darowiznami. Krzyż miał być wotum ekspiacynym? Końcowym akordem prac? Krąży dawna, stara opowieść, że za czasów opata Mikołaja (1356-1375) – przyjaciela króla opat Jan już nie żył – Kazimierz Wielki nawiedził Mogiłę, aby jeszcze raz spojrzeć na swoje dzieło. Opat poprowadził monarchę przed wizerunek Ukrzyżowanego. Przyglądając się z zainteresowaniem Jezusowi, zapytał czy dzieją się tu jakieś cuda. Opat odrzekł, że owszem dzieją się. Ale największym cudem będzie to, że Królewska Mość nawróci się, i jak Szawel z nieprzyjaciela Chrystusa stanie się jego wiernym uczniem. Król miał już nic nie mówić. Zamilkł i odjechał. Z innych źródeł wiemy, że w listopadzie 1361 r. pojednał się z biskupem Boddantą.

Od połowy XVI wieku Cudowny Krzyż znajduje się w kaplicy otoczonej kratą. W barokowym ołtarzu Pana Jezusa widnieje napis: CHARITAS SINE MODO – MIŁOŚĆ BEZ GRANIC. Na mocy przywilejów papieskich ołtarz Pana Jezusa Miłosiernego staje się „ołtarzem uprzywilejowanym” mszy św. za zmarłych. W 1732 r. Klemens XII postanowił, że każdy kapłan celebrujący przed Krzyżem w piątki całego roku Mszę św. za zmarłych, może korzystać z „duchowego skarbcza Kościoła”, odpustów i przywilejów papieskich. Kult dusz cierpiących w czyszcisku, stał się wyrazem kultu Jezusa Ukrzyżowanego. Jezus jest miłosierny. Przebaczca z Krzyża. Przywraca zdrowie i życie doczesne i wieczne. Jest ostatnią nadzieją żywych i umarłych. Porozbiorowa niewo-

la, represje wzbogacają miejscową tradycję o nowe elementy. Wzrasta popularność Krzyża „sławnego łaskami”. Jak nigdy dotąd, z Krakowa i okolicy przybywają tłumy szukających duchowego wsparcia, natchnienia, wiary. Chcą nie tylko zdrowia. Twórcy, pisarze, historycy, świeccy i duchowni zafascynowani kolorystyką wiejskiej pobożności, przekazują w swych pracach innym wartości moralne, nieodzowne do odrodzenia narodowego, które tu zauważają. Komedioopera „Krakowiacy i Górale” Wojciecha Bogusławskiego wystawiona w 1794 r., staje się wydarzeniem. Potem dołącza Wincenty Pol, Cyprian Norwid, Ambroży Grabowski, Władysław Łuszczkiewicz, Józef Szujski, Józef Lepkowski, Wojciech Kętrzyński, Eugeniusz Janota...

Obecna jego forma wyrazu nie jest pierwotnym kształtem. W trakcie prac konserwatorskich w 1987 r. po zdjęciu nałożonych naturalnych włosów odkryto na czaszce poprzecinane równoległe otwory po żerujących owadach. Dowodzi to, że figura została poddana wtórnej obróbce rzeźbiarskiej. Na palcach nóg były zamalowane ślady pożaru. Częściowe uszkodzenia mógł spowodować pożar w 1708 r. Usunięto zatem snycerskie pukle włosów i przepaskę biodrową, przemodelowując figurę. Od tego czasu rzeźba ma nakładane perizonium z haftowanego aksamitu o charakterystycznym kształcie. Tkanina układa się sztywno, przykrywając figurę od przodu prawie do kolan. Nogi ułożone równoległe, stopy złączone prawa założona na lewą, i przebite jednym gwoździem. Tors opracowany jest także od tyłu. Głowa pochylona na prawe ramię. Oczy patrzące, usta otwarte. Wiąz, z którego wykonana jest figura, nie jest typowym materiałem rzeźbiarskim. Jest twarde w obróbce, mało podatny w snycerze. W okresie baroku, przekształcał gotyckich wizerunków Chrystusa, zmian perizoniów dokonano m.in. w kościele św. Marka w Krakowie, w katedrze obrządku łacińskiego we Lwowie, oraz w kaplicy Fredrów w Przemyślu.

Do cudownego Pana Jezusa Mogińskiego modlą się już ludzie od przeszło 750 lat.

Monika Grzegorzcyk

Lasek Mogiński – przyroda

Teren Lasku Mogińskiego położony jest w dolinie Wisły. Stanowi on pozostałość dawnych lasów łąkowych – zbiorowiska charakterystycznego dla dolin dużych rzek nizinnych. W zależności od stosunków wodnych i podłoża, można w takich siedliskach spotkać łągi wierzbowe, wierzbowo-topolowe, wiązowe, jesionowe. Lasek Mogiński stanowi przykład łągi dębowo-wiaźowego. W drzewostanie dominuje dąb ze znaczną domieszką wiązów, a także topoli białej, topoli czarnej, jesionu, osiki, brzozy. Zbiorowisko to charakteryzuje się stosunkowo dużym zwarcie koron i dobrze wykształconą warstwą podszytu. Obserwuje się tu krzewy bzu czarnego, trzmieliny, derenia, maliny, jeżyny, miejscami rozrasta się chmiel. Bujne jest też runo. Masowo występuje tu podagrycznik, czosnaczek, pokrzywy, ziarnopłon wiosenny (piętrowość zbiorowisk leśnych, optymalizacja wykorzystania dostępnego światła). Typowo wykształcone zbiorowisko rozwija się na glebach żyznych, głównie madach i glebach brunatnych, zasobnych w składniki pokarmowe, a zwłaszcza związki azotu (stąd obecność gatunków nitrofilnych). Utrzymuje się ono pod warunkiem zapewnienia